

Vierde Dag van de Rechtsstaat

Slottoespraak

*Als het van mij afhangt dan gooi ik al die kl*ttzakken de gevangenis in, te beginnen met die van het Hooggerechtshof.”* Deze uitspraak was te horen tijdens een bespreking die de voormalige president van Brazilië *Jair Bolsonaro* in mei 2020 hield met zijn ministers. Enkele dagen later voerde hij als een generaal gezeten op zijn paard zijn aanhangers aan toen die een mars hielden die gericht was tegen datzelfde Hooggerechtshof. En op 5 januari van dit jaar, nadat *Bolsonaro* de presidentsverkiezingen had verloren, bestormden zijn aanhangers het Hooggerechtshof en richtten er een ware ravage aan.

Toen na het *Op.Recht.Mechelen*-festival, en als onmiddellijk gevolg ervan, de vzw 400 het initiatief nam om de *Dag van de Rechtsstaat* te organiseren en aan dit thema jaarlijks aandacht te besteden kon niemand bevroeden hoe betekenisvol dit thema, jaar na jaar, zou blijven. De brandende actualiteit van dit onderwerp, internationaal en nationaal, kan niemand ontgaan.

Ik mocht reeds verwijzen naar Brazilië. Ik mag ook refereren aan de recente gebeurtenissen in Israël waar eerste minister *Benjamin Netanyahu* zijn voornemen om de macht van het Hooggerechtshof drastisch te beknotten gedwongen werd tijdelijk (?) op te schorten onder druk, klaarblijkelijk minder van de honderdduizenden Israëli die op straat kwamen, dan wel van het leger. En iedereen weet dat *Netanyahu* zijn mosterd heeft gehaald bij zijn Hongaarse homoloog *Victor Orban* en zijn Poolse evenknie *Mateusz Morawiecki* die enkel onder druk van Europa - lees Europees geld - bereid waren om wat gas terug te nemen in hun drang om een onafhankelijke rechterlijke macht drastisch in te beperken.

Terechts verwees minister van justitie *Vincent Van Quickenborne* hier zojuist reeds naartoe.

The rule of law, de scheiding der machten, een basisgegeven dat eerder definitief verworven leek, wordt steeds meer openlijk ter discussie gesteld en onderuit gehaald.

U heeft gelijk wanneer u zegt dat het in ons land zo'n vaart niet loopt, en ons land niet vergeleken kan worden met wat in Brazilië aan de hand was of wat nog steeds, en klaarblijkelijk ongehinderd, mogelijk is in Turkije, waar president *Recep Erdoğan* zijn macht, d.w.z. zijn autoritair leiderschap, consolideert, ongehinderd door enige tegenspraak van een onafhankelijke justitie.

In ons land loopt het zo'n vaart inderdaad niet.

Maar toch.

Recente nieuwsfeiten doen de wenkbrauwen fronsen.

Een burgemeester of een gemeenteraad is geen wetgever (ten minste niet in de klassieke betekenis van het woord) en zeker geen rechter. Wanneer zij dan toch aan machtsoverschrijding doen, en zich bevoegdheden toe-eigenen die hen rechtens niet toekomen, en dan verontwaardigd reageren wanneer zij door een rechterlijk orgaan teruggefloten worden getuigt dit van weinig respect voor de scheiding der machten (1).

Er is meer.

Op het kabinet van staatssecretaris *Nicole De Moor* werden een diepvriezer, een espressomachine, planten in een sierpot, een vijftiental tafels en bureaus, kasten, zetels en 75 stoelen in beslag genomen omdat Fedasil (Federaal Agentschap voor de opvang van Asielzoekers) de dwangsommen, waartoe het werd veroordeeld – Fedasil werd meer dan 6.000 keer veroordeeld omdat honderden personen die recht hadden op opvang deze opvang niet kregen – niet had betaald (2). De staatssecretaris heeft volkomen gelijk wanneer zij stelt dat dergelijke veroordelingen geen structurele oplossingen bieden voor structurele problemen en structurele hervormingen nodig zijn, én in België, én in Europa, maar haar uitspraak dat het “*van gezond verstand*” getuigt om geen rekening te houden met deze vonnissen geeft blijk, ik citeer, van een minachting die ondermijnend werkt in een democratie en in een rechtsstaat (3).

De vraag hoe van een burger, onderdaan van een land, verwacht kan worden respect te hebben voor een rechterlijke uitspraak wanneer een lid van de uitvoerende macht deze achting niet opbrengt is hoegenaamd niet rethorisch.

En natuurlijk, en ten slotte, moet ik het ook met u nog even hebben over het recente voorstel dat *Sander Loones*, lid van het federaal parlement, formuleerde i.v.m. een zgn. *volksberoep*. Uitspraken van het Grondwettelijk Hof die sociale rechten betreffen zouden daarbij *overruled* kunnen worden door het parlement met een bijzondere meerderheid.

Bovendien formuleerde hij het voorstel om alleen deze arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens uit te voeren waarbij België zelf partij is.

De motieven voor dit voorstel laten aan duidelijkheid niets te wensen over: rechters zijn in tegenstelling tot parlementsleden niet verkozen en kunnen dus niet ter verantwoording worden geroepen. Rechters zijn activistisch. Wij leven in een “*juristocratie*”. Er is “*le gouvernement des juges*”.

Ik zou met een boutade op deze voorstellen kunnen antwoorden en verwijzen naar het gezegde van *Albert Camus* in zijn boek *La Chute*: “*Ce que l’homme supporte le plus difficilement, c’est d’être juge*”. Deze uitspraak geldt klaarblijkelijk ook voor politici.

Twee bemerkingen vooraf.

Primo. Het voorstel heeft het debat over de rechtsstaat aangezwengeld. Dat is zonder meer een verdienste.

Secundo. Gesteld dat het voorstel aanvaard wordt, en wet wordt, dan is de kans klein, om niet te zeggen quasi onbestaande, dat een arrest van het Grondwettelijk Hof door een 2/3 meerderheid van het parlement, en wat het federaal parlement betreft met een meerderheid in elke taalgroep, teruggefloten zou worden.

Maar afgezien daarvan acht ik het voorstel / de voorstellen zorgelijk.

Prima facie reeds mag het duidelijk zijn dat het volksberoep, zoals dit wordt voorgesteld, strijdig is met art. 6 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Wanneer eenieder bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen recht heeft op een *onafhankelijk en onpartijdig gerecht* dan kan een parlement zeker niet beschouwd worden als een dergelijk gerecht.

Prof. Patricia Popelier, die te gast was als *keynote speaker* op de Tweede Dag van de Rechtsstaat en toen een boeiend en in het licht van de actualiteit van vandaag zeer relevant referaat hield onder de titel: “*Rechters en politiek in de democratische rechtsstaat: over georganiseerd vertrouwen, en georganiseerd wantrouwen*” (4) verwoordde het aldus. Vertrouwen, ook in rechterlijke uitspraken, berust op 3 elementen, namelijk *ability*, d.w.z., dat de rechter juridisch onderlegd moet zijn, *benevolence* aan de dag moet kunnen leggen, d.w.z. oog heeft voor, welwillend staat tegenover onze belangen en blijkt geeft van *integrity*, d.w.z. onze waarden deelt. Uit geen enkel onderzoek blijkt dat de magistraten van het Grondwettelijk Hof niet aan deze vereisten zouden voldoen, en dus niet vertrouwenswaardig zouden zijn. Het probleem is niet dat de rechters aan politiek doen. Rechters

doen altijd aan politiek, d.w.z. voeren altijd een beleid zoals, nu een halve eeuw geleden, wijlen prof. *Walter Van Gerven* schreef in zijn ophefmakend boek *“Het beleid van de rechter”* (5) Het probleem is volgens de critici van het Grondwettelijk Hof dat de magistraten niet aan de “juiste” politiek doen, niet aan de “juiste” kant staan, d.w.z. de lijn van een bepaalde partij of een bepaalde ideologie niet volgen. Er wordt dan geschermd met de slogan dat “in de rechtsstaat de democratie moet primeren”. Maar niets verantwoordt zo’n hiërarchie. Een rechtsstaat zorgt er immers precies voor dat machthebbers hun macht niet misbruiken en beschermt individuen en minderheden tegen de willekeur van de meerderheid (6).

Terecht betoogde confrater *Quinten Jacobs* dat om de balans tussen de rechterlijke en wetgevende macht te herstellen een doeltreffende oplossing bestaat: de politiek moet haar werk beter doen. Hoe duidelijker de (grond)wet hoe minder interpretatie door de rechter nodig is. Een volksberoep instellen is niet meer dan *window dressing* of nog: politiek getoeter in de marge (7).

De roep om respect op te brengen voor “de wil van het volk” is niet meer dan een holle slogan. De suggestie dat de bevolking in al haar meningen een homogeen blok zou vormen is volstrekt onjuist. En dat politici zelf gaan bepalen wat het volk wil getuigt van mateloze arrogantie. En dat politici dan gaan handelen uit naam van deze beweerde volkswil kan niet anders worden aangeduid dan plat populisme, aldus prof. em. *Luc Huyse* (8).

Aan dat plat populisme wil ik mij niet schuldig maken maar veroorloof toch te stellen: als recht politiek wordt dan is er voor het eerste geen plaats meer.

Een van onze gasten vanavond, nl. *Stefan Hertmans*, schrijft in *Verschuivingen* het volgende: “*Tevergeefs lijkt de oude Socrates via voorzichtige ironie zijn gesprekspartners te hebben laten nadenken over de grondslagen van wat hen dreef: deze wereld wil opnieuw eerst handelen, en pas vragen stellen wanneer het daar te laat voor is*” (9).

De vzw 400 blijft het – dit is geen ironie – als haar opdracht beschouwen: het ten gepaste tijde vragen blijven stellen.

Mevrouw Chris Van Den Wyngaert citeerde zojuist *Benjamin Ferencz*:

“- *Onverschilligheid is geen optie.*

- *De rechtsstaat is nergens verworven.*

- *Optimism is a moral duty.*”

Daarom stellen wij opnieuw de vragen naar het functioneren van de rechtsstaat, volgend jaar op onze Vijfde Dag op vrijdag 15 maart 2024.

Op 1 januari van het jaar 2024 neemt België het voorzitterschap van de Europese Unie op zich. De stad Mechelen besteedt hier uitvoering aandacht aan middels een stadsfestival *Construct Europe 2024*. De vzw 400 schrijft zich in in deze constructie.

Wij houden u op de hoogte.

www.dagvanderechtsstaat.be

1. Een burgemeester legde een cursus op aan wie te snel had gereden. Dezelfde burgemeester verbood jongeren om hun woning te verlaten in de nacht van oud op nieuw. Een gemeenteraad legde een algemeen samenscholingsverbod op dat evenwel enkel gold voor “bepaalde jongeren”.
 - S. Pleysier, Een samenscholingsverbod, juridisch wankel, toch gewoon goedgekeurd, *De Standaard*, 27 mei 2022,
 - Waar een samenscholingsverbod niet alleemaal goed voor is, *De Standaard*, 28-29 mei 2022,
 - Hof van Cassatie fluit De Wever terug over verplichte rijcursus voor overtreeders, *De Standaard*, 30 mei 2022,
 - J. Van Cauter, Burgemeesters zijn geen rechters, *De Standaard*, 3 januari 2023.
2. De Moor moet stoelen en espressomachine afgeven, *De Standaard*, 2 februari 2023.
3. B. Sturtewagen, Commentaar. Minachting is een dodelijk precedent, *De Standaard*, 4-5 februari 2023.
4. P. Popelier, Rechters en politiek in de democratische rechtsstaat: over georganiseerd vertrouwen en georganiseerd wantrouwen, *Cabier, Tweede Dag van de Rechtsstaat*, Brussel, Lefebvre Sarrut Belgium, 2021, p. 19.
5. W. Van Gerven, *Het beleid van de rechter*, Antwerpen, *Standaard*, 1973.
6. P. Popelier, De activistische rechter: een kwestie van vertrouwen, *Jubel*, 7 maart 2023.
7. Q. Jacobs, Politici de kans geven om rechters terug te fluiten lost niets op, *De Tijd*, 1 maart 2023.
8. L. Huyse, Politici die zelf bepalen wat het volk wil, dat is populisme, *De Standaard*, 23 maart 2023.
9. S. Hertmans, *Verschuivingen*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2022, p. 47.